

HAYÂLÎ'NİN KASİDELERİNDE LÂLE MOTİFİ

Serpil AKGÜL

Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

Bu çalışmada kültürümüzün önemli sembollerinden biri olan lâle hakkında genel bilgi verildikten sonra Divan şiirinin önemli temsilcilerinden olan Hayâlî'nin kasidelerinde lâle motifine nasıl yer verdiği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayâlî, kaside, lâle

THE MOTIF OF TULIP IN HAYALİ'S KASIDES

ABSTRACT

After giving a succinct overview on the motif of tulip, one of the most significant symbols of Turkish culture at the initial stage, this study shall elobrate on how Hayali, one of the most important representatives of Divan poetry, treated and placed the motif of tulip in his kasides.

Keywords: Hayali, kaside, tulip

Giriş:

On altıncı asrın önemli şâirlerinden biri olan Hayâlî (ö. 964 / 1557) memleketi Vardar Yenicesi'nde Hayderi Şeyhi Baba Ali Mest'in müritleri arasına girerek İstanbul'a gelmiştir. Genç yaşta şiir yazmaya başlayan Hayâlî'yi dönemin sadrazamı İbrahim Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'a tanıtmış ve böylece onun padişahın iltifatını kazanmasını sağlamıştır (İpekten 1996: 95) Çalışmamızda öncelikle Divan şiirinde ve kültürümüzde lâle motifinin nasıl yer aldığına değinecek daha Hayâlî'nin Divan'ında yer alan 23 kasidede lâle motifinin geçtiği 13 beyti inceleyeceğiz.¹

A) Kültürümüzde ve Divan şiirinde lâle motifi:

Divan şiirinde sevgili pek çok güzellik unsuruyla özdeşleştirilir. Bu bazen gül ya da lâle, bazen güneş yahut bir peri olur, bazen ceylan. Bazı kasideler ise çiçek adlarıyla anılır. Hemen ilk akla gelen Fuzulî'nin "gül",

¹ Çalışmamızı sınırlandırmak amacıyla Hayâlî'nin tüm divanını değil, sadece kasidelerini ele aldık. Hayâlî Divanı'nda lâlenin çeşitli kullanımları için Cemal Kurnaz'ın çalışmasına bakılabilir (Kurnaz 1987: 229, 270, 309, 332, 391, 521, 529-530 vd.).

Hayâlî'nin "gonca", Necati Bey'in "benefşe" kasidesidir. Divan şâirlerinin şiirlerinde lâle motifine de sıklıkla rastlanmaktadır. Anadolu'ya ilk defa Kafkaslar'dan getirilen lâle için mısralar söyleyen ilk şâir Mevlânâ'dır. Mevlânâ dıştan kırmızı bir neşe gibi görünen çimen lâlesinin içindeki gizli, siyah rengi düşünmüş ve onun gülüp açılmasını tebessümlerin en bedbahtı saymıştır. 16. yüzyılda çiçek motiflerinin özellikle de karanfil ve lâlelerin daha fazla tutulduğu görülmektedir (Faroqhi 2002: 176). Cafer Efendi "bahariye" adını verdiği şiirinde, camiin kandillerinin oynaşan alevlerini lâlelere, fişkırttığı suların arkasındaki şadırvanı ise kafesteki bülbüle benzetmiştir (Faroqhi 2002: 161). Kanuni devrinde pek çok şehirden İstanbul'a lâle getirilmiştir. Lâleyi Türkiye'den Avrupa'ya ise Busbecg götürmüştür. Ayrıca bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki batı dillerinde lâle "tulip" adını, sarık anlamına gelen "tûlbend" kelimesinden almıştır (Kartal 1998: 1-2). Osmanlının özü olarak nitelenen lâleyi Osmanlı askerî konularda tercih etmiş; dînî konularda ise hilâli tercih etmiştir. Lâle mimaride de süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Bunlardan en ilginç olanı ise 2. Selim'in Edirne'de yaptırdığı Selimiye Camii'nin müezzin mahfilindeki ters lâledir. Rivayete göre bir gün 2. Selim, Mimar Sinan'dan bir cami inşa etmesini ister. Fakat istenilen yerde yaşlı bir kadının lâle bahçesi vardır. Mimar Sinan ne kadar konuştuysa da yaşlı kadın lâle bahçesini vermeye razı olmaz. Çünkü o lâleler yadigârdır ona. Fakat nihayetinde camide kendinden bir iz olması şartıyla yaşlı kadın kabul eder. İşte bu iz cami içindeki ters olarak resmedilmiş ve yaşlı kadının gönülsüzce verdiği lâle bahçesinin simgesi olan lâledir. Bu hususta söylenmiş başka bir rivayet ise Selimiye Camii'nin çok kusursuz bir şekilde inşa edildiği için "göz değmesin, kusuru var" desinler diye ters bir lâle işlendiğidir. Özellikle 16. asırdan itibaren lâleye daha fazla rağbet edilmesiyle edebiyatımızda kullanımı daha da yaygınlaşmıştır (Kartal 1998: 10).

Öncelikle lâlenin şiirimizde çok geniş bir kullanım alanı bulmasının sebeplerinden söz edeceğiz. Sonbaharda dikilip ilkbaharda çiçek açan ve 3-6 yıl çiçek vermeyen lâleler tek çiçek verdiğinden aynı zamanda birliğin, tevhidin işareti sayılmaktadır (Kartal 1998: 9). Lâlenin kutsal sayılmasının sebeplerinden biri de "ism-i celâl" deki harflerle yazılmasıdır. İzzet Ali Paşa'nın bu hususta söylenmiş bir beytini aktaralım:

"Mazhar-i "ism-i celâl" olmasa îdi lâle,
Bulamazdı bu kadar rütbe-i vâlâ lâle"

Mânâ: "*Lâle, Allah isminin görüldüğü nesne olmasaydı, bu kadar yüce bir rütbeyi bulamazdı*" (Ayverdi 2006: 9). Yani lâle lafzını meydana getiren harfler Allah lafzında bulunur ve her ikisi de ebced değeri olarak 66 sayısını verir (Kartal 1998: 8).

Selçuklu ve Osmanlı kültüründe halılara, kilimlere, kumaşlara, çinilere işlenen lâleyi şâirlerimiz de şiirlerinde adeta nakış gibi işlemişlerdir. Lâle kimi zaman kadeh kimi zaman da sevgilinin yanağı yahut bağrındaki yara olmuştur. Lâlenin özelliklerinden biri de dikensiz ve tek saplı oluşudur (Kartal 1998: 30-

31). Az önce de belirttiğimiz üzere kültürümüzde lâle birliğin sembolüdür. Lâle ile ilgili şöyle bir efsane de anlatılır. Şirin'in öldüğü haberini alan Ferhat elindeki baltasıyla vücuduna yaralar açar ve o kanlardan lâle çıkar. Lâle böylece aşkın ve âşığın sembolü oluyor. Ayrıca Kerem ile Aslı hikâyesinde de lâle motifine rastlıyoruz: “*Arasından lâle sümbül derseler / Ben Han olsam böyle divan eylerem*” (Elçin 2000: 74)

Osmanlı kültüründe lâle o kadar etkileyici olmuştur ki 1718-1730 yılları arasındaki dış politikadaki barışın etkisiyle oluşan 3. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa yönetiminde geçen kültür ağırlıklı döneme “Lâle Devri” adı verilmiştir: “*Bu adı önce Yahya Kemâl vermiş de olsa, bu isim ancak Ahmet Refik'in 1913'te yazdığı Lâle Devri isimli kitabı ile yerleşmiş ve dünya tarih literatürünce kabul görmüştür. Özellikle III. Ahmet döneminde ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın hamiliğinde hiçbir dönemde rastlanmayan bir ilgi gören lâle, bu devre adını vererek cemiyetin zevk ve safaya düşkünlüğünü en güzel şekilde gösteren bir sembol olmuştur. Halktan devletin en üst kademesindeki yöneticilere ve padişaha kadar herkes bu güzel çiçeğin hayranı olmuş; lalelerin açmaya başlayacağı zaman geldiğinde herkes lale seyranı için bahçelerdeki yerini almıştır. Sarayların, köşkerin bahçelerinde havaların güzel olduğu bahar ve yaz aylarında Çırağan eğlenceleri ve Sadâbâd'da ziyafetler düzenlenmiş, bu ziyafetler kışın yerini helva sohbetlerine bırakmıştır.*” (Şentürk-Kartal 2008: 492). Nedim bu devrin en ünlü şairidir: “*Nedim devrinin ruhunu yakalayan, döneminin bütün olumlu yanlarını, en güzel görüntüleriyle divanında bir tür günlük notları gibi sunan ustadır. Hatta Damat İbrahim Paşa döneminin tek şairinin Nedim olduğunu sananlar bile vardır. (...)*” (Macit 2004: 25).

Divan şiirinde lâle motifini belirgin bir biçimde kullanan şairlerden birisi de Nedim'dir. Bunda devrinde lâlenin büyük bir itibara sahip olmasının da etkisi vardır: “*(...) Nedim'in şiirlerinde döneminde yetiştirilen lâle çeşitlerinin adlarını bile buluruz. Lâle adlarının çeşitli edebi sanatlara imkân verebilecek nitelikte ele alındıklarını görüyoruz. (...)*” (Macit 2004: 28-29).

Lâle, divan şiirinde çeşitli özelliklerinden dolayı pek çok benzetmede kullanılmıştır: “*Lâle renginden dolayı âşık, gönül, kan, yara, yüz, yanak, gelin, kanlı göz ve gözyaşı, kanlı kefen, ateş, چراغ, şafak, Kızılbaş, şafak; şeklinden dolayı kadeh, çadır, asker, sancak beyi, kırmızı fânûs, etfâl, külâh, dil vb. unsurların benzetileni olarak ifâde edilir. (...)*” (Kurnaz 1987: 529). Ayrıca 17. yüzyıldan itibaren Divan şiirinde görülen lâle konulu şiirler ve lâle çeşitlerinin sıralandığı, her mısra veya beyte bir lâle ismi gelecek şekilde kaleme alınan “esâmî-i lâle” şiirleri de şiir kültürümüze ayrı bir renk katmıştır (Önal 2009: 911-927).

B) Hayâlî'nin kasidelerinde lâle:

Divan şiirinin önemli bir unsuru olduğunu belirttiğimiz lâle, kasidelerde de belirgin bir şekilde yer alır: “*Kasidelerde, özellikle cemreviye, nevrüziye, temmuziye, bayramiye vb. türlere ait örneklerde lâle ve lâlezârlar, bahçe*

tasvirlerinin yapıldığı bölümlerde, mevsim ve tabiat anlatmalarında zengin anlam ilişkileriyle verilir. Bahariye konulu kasidelerinin özellikle teşbip bölümlerinde lâle, bir bitki ve süsleme unsuru olarak türün kelime dağarcığı ve çağrışım dünyasının vazgeçilmez parçalarından biridir. (...)” (Önal 2009: 919). Kasideler, musammatlar, gazeller ve mukattaat adı verilen bölümlerden oluşan Hayâlî divanında da diğer çiçeklerden ve lâleden Divan şiirinin bir unsuru olarak faydalanılmıştır. Burada yer alan kasidelerde geçen çiçek adları şöyledir: “gül, gonca, sümbül, nilüfer, ergavan, mercan, nergis ve lâle”. Biz yalnızca lâle motifinin geçtiği 13 beyit tespit ettik. Divanında bulunan 23 kasideden 13’ü Kanuni’nin övgüsüdür. Kasidelerinde İran tesiri olmakla beraber üslubu samimi ve canlıdır (Genç 2010: 143). Hayâlî, Divan’ında yer alan “Kaside-i Feth-i Rodos Berâyi Sultan Süleymân Hân” başlığını taşıyan 3. kasidesinin 16. beytinde “sevgilinin gül yüzünün vasfı ile şiirlerini gonca işitse, lâle gibi yakasını yırtacağını” söyler (Kartal 1998: 92):

“İşitse gül yüzünün vasfı ile eş’ârım

Yakayı lâle gibi gonca çâk çâk eyler” (Tarlan 1992: 31)

Hayâlî 1522’de Gazâlî Deli Birader ile Rodos seferinde bulunmuş ve Rodos Kalesi’nin fethi sebebiyle de padişaha, yukarıda bir beytini alıntılıdığımız bu kasideyi sunmuştur (Şentürk-Kartal 2008: 324). Şâir bu beytinde “yaka yırtmak” deyimini kullanmıştır. Birinden şikâyet ederken yaka silmek âdetidir. Ve bu esnada da yakanın yırtılması mümkün olabilir (Onay 1993: 432). Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki eskiden İran’da bazı kimselerin şerefine kadeh kaldırmak ve tokuşturmak gibi elbise yırtmak da âdetmiş. Bu durum divan şâirlerinin şiirlerine de yansımış ve elbise veya yaka yırtmak gibi tâbirlere şiirlerde rastlamak mümkün olmuştur. Bu deyimler genellikle bir maksadı veya talihsizliği ifâde için kullanılmıştır (Onay 1993: 142).

Renginden ötürü çeşitli kumaşlara ve elbiselere benzetilen lâle Hayâlî’nin “Kaside-i Afitâb Berâyi Sultan Süleymân Hân” başlığını taşıyan 5. kasidesinin 13. beytinde ise şöyle çıkar karşımıza:

“Dâmen-i gerdünü sanma lâle-gûn etti şafak

Sen meh-i bî-mihr için her subh kan ağlar güneş” (Tarlan 1992: 33)

Yani şâir güneş doğmadan hemen önce beliren aydınlığın, şafak vaktinin rengi ile lâlenin rengi arasında münasebet kurmuş ve vefasız Ay yani sevgili yüzünden her sabah güneşin kan ağladığını söylemiştir.

Tarlalarda biten ve gelincik çiçeği olarak bilinen lâle-i nu’mânın Arapça’daki adı ise şakayık-ı numânîyedir. Efsaneye göre hükümdar olan Nu’mân bir gezinti sırasında birçok gelincik çiçeği görünce bu çiçeklerin korunmasını emretmiş ve koparılmasını da yasaklamıştır (Onay 1993: 274). Bu sebeple de bu çiçek onun adıyla anılır olmuştur. “Kırmızı rengi ve ortasındaki siyahlık dolayısıyla âşığın yaralı vücudu ile lâle-i Numân arasında benzerlik kurulur. (...)” (Kurnaz 1987: 347). Hayâlî “Kaside-i Şekil Berâyi Sultân Süleymân Hân” başlıklı 8. kasidesinin 8. beytinde şöyle der: “Gözüm lâle-i

nu'mân gibi kan içinde kalsa da gel, senin gülen goncaya benzeyen yüzüne bakayım”.

“Gele bakam yüzüne gonca-i handân şekil

Kana gark olsa gözüm lâle-i Nu'mân şekil” (Tarlan 1992: 38)

Lâle bazen de renginden dolayı al duvak takınmış geline benzetilir (Kartal 1998: 76). Yine aynı kasidenin 39. beytinde bu kez lâlenin düğününün tasvirini görmekteyiz:

“Nitekim lâle ola al duvağı ile arûs

Her nihâl akçe saça üstüne barân-şekil” (Tarlan 1992: 39)

“*Lâle kırmızı duvağı ile gelin oldu. Her fîdan yağmur gibi üstüne inci saçsın.*” Eskiden buğday, para gibi düğün hediyeleri gelinin başından saçılmış. Davetlilerin gönderdiği “saçı” denilen bu hediyeler benzer şekilde padişahlar taç giydikleri zaman onların da başlarına saçılmış (Onay 1993: 355).

Hayâlî'nin “Kaside-i Kerem” adını taşıyan “kerem” redifli 15. kasidesinin 4. beytinde yine “lâle-i nu'mân” mazzasını geçer. Hayâlî'nin Kanuni'den mansıb yani memuriyet istediği bu kasidenin söz konusu beyti şöyledir:

“Âdeme bezl durur kâna güher ebre hayâ

Güle bu reng yeter lâle-i Nu'mâna kerem” (Tarlan 1992: 49)

“*O, insanlara maden ocağı gibi inci saçar, bulut utanır; güle bu renk lâle-i Nu'mâna cömertlik yeter.*” Şâir burada Kanuni'yi cömertliğini, eli açık oluşunu inci saçan madene benzetmiştir.

Hayâlî yine devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın savaşçı yönünü vurgular ve “savaş günü senin atınla geçtiğini gören, bahar rüzgârı lâle bahçesinden geçti zanneder” der “Kaside Berây-i Sultân Süleymân Hân” başlığını taşıyan 9. kasidesinin 12. beytinde:

“Sanır ki bâd-ı bahar lâlezâra güzer

Gören atınla seni rezm içinde rûz-ı kîtâl” (Tarlan 1992: 40)

Hayâlî kendisinin Kanuni ile tanışmasına vesile olan devrin sadrazamı İbrahim Paşa'ya da kasideler sunmuştur. Ona pek çok gazel sunmuş ayrıca onun adına bir de “serv” kasidesini yazmış ve düğününü de bir “suriyye” ile tebrik etmiştir (İpekten 1996: 144). “Kaside-i Serv Berây-i İbrâhim Paşa” başlığını taşıyan 11. kasidenin 15. beytini aktaralım:

“Meydân-ı remzi hûn-ı adûn etti lâlezar

Sen nizelerle diktin ana sad hezâr serv” (Tarlan 1992: 43)

“*Savaş meydanı düşmanın kanıyla lâle bahçesi gibi oldu, sen mızraklarla yüz bin servi diktin.*”

“Gül” redifli kasidelere 16. yüzyılda sıklıkla rastlanır. 16. asrın büyük şâirlerinden Fuzulî'nin Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı “gül” redifli kasidesi, yine 16. asrın başında vefat etmiş olan Necati Bey'in “gül” redifli kasidesi bunlara örnektir. Hayâlî de Kanuni'yi övmek için “gül” redifli bir kaside yazmıştır. “Kaside-i Gül Berây-i Sultan Süleymân Hân” başlığını taşıyan

bu kasidenin 8. beytinde Hayâlî “*gülün sevgilinin yüzüne benzediğine şahitlik eden lâleye dâğ yaksalar şaşılmamalıdır.*” (Kartal 1998: 58) der. Beyit şöyledir:

“Sinesinde dâğdır mergûb eden her lâleyi

Eylemez Hârûn cefasından çemende âr gül” (Tarlan 1992: 44)

Lâlenin ortasında bulunan ve yaraya benzetilen kara tohuma “dâğ-ı lâle” denir (Kartal 1998: 35). Lâlenin ortasındaki bu yara onun bir güzele âşik olduğunun ve o güzelden ayrı düştüğünün de işareti sayılmaktadır (Kartal 1998: 59). Mitolojiye göre ise lâlenin yaprağının üzerindeki çiğ tanesine yıldırım düşünce yaprak alev alarak donar ve âşîğın bağı gibi ortasındaki siyahlık meydana gelir (Genç 2007: 206). Lâlenin ortasındaki bu siyahlık “aşk yarası”dır, dolayısıyla âşîğın yaraları da birer lâledir: “(...) *Âşîğın sinesi veya vücudu aşk sahrası, bela kühsârı, üzerindeki kanlı ve siyah yaralar da onun üstünde biten lâlelerdir.* (...)” (Kurnaz 1987: 391).

İbrahim Paşa Kanuni’nin kız kardeşiyle evlenirken onun düğününe bir kaside sunarak onu tebrik eden Hayâlî “Kaside Der Sûr-ı İbrâhim Paşa” başlığındaki 14. kasidesinin 10. beytinde yanağı, renk itibariyle lâleye benzetererek “*Çörek bir buğday benizli, lâle yanaklı güzeldi sanki; onun bademi yüzünde, insanı büyüleyici bir göz olmuştur.*” der. Beyit şöyledir:

“Çörek bir buğday anlı lâle-ruh mahbubtur gûyâ

K’anın bâdâmı olmuştur yüzünde çeşm-i fettanı” (Tarlan 1992: 47)

Bu beyitte geçen “an” kelimesi yüzün rengi, bet, beniz mânâsında olan Türkçe bir kelimedir. Bu kelime “buğday anlı” şeklinde kullanılarak mazmunlar yapılmıştır (Onay 1993: 39). Burada da benzer bir durum söz konusudur.

Divan şiirinde lâle kırmızılığı bakımından sevgilinin yüzüne benzetilir ve bu sevgilinin yüzü ile lâle arasındaki bu ilişki birleşik isimlerle veya sıfatlarla ifâde edilmiştir (Kartal 1998: 66-67). Yukarıdaki beyitte ise “lâle-ruh” ifâdesi yer alır.

Lâle bazen de renginden ötürü kana benzetilmiştir. Hayâlî “Kaside Berây-i Sünnet Şüden-i Şehzâdegân” başlıklı 16. kasidesinin 6. beytinde “*Şeriatın kestiği parmak acımaz, lâle renkli kanlar aksa da*” der. Beyti aktaralım:

“Şer kesdiği parmak acımadı

Gerçi kim akdı lâle-gûn kanı” (Tarlan 1992: 51)

Hayâlî bu beytinde kanunların herkese eşit uygulandığını, buna kimsenin itiraz etmeyeceğini “şeriatın kestiği parmak acımaz.” atasözüne yer vererek dile getirmiştir.

Lâlenin farklı renkleri olmasına rağmen şiirlerde en çok kırmızı rengeyle kullanıldığını söyleyebiliriz. Ancak Hayâlî “Kaside Berây-i Sultân Süleymân Hân” başlıklı 21. kasidesinin 3. beytinde lâleyi “duhanî” yani siyah rengeyle anmıştır. Kültür yoluyla elde edilen lâlelere şâirlerimiz şâirane isimler vermişlerdir. Bunlardan biri de duhânî lâledir (Kartal 1998: 13):

“Duhânî lâledir sahrâ-yi izz ü nâzda bitmiş

Götürsün şemsî dülbendinde her gün âsumâna” (Tarlan 1992: 58)

Lâle divan şâirleri tarafından sahrâ-nişîn (kırdâ, çölde oturan) olarak nitelendirilir. Genellikle kırlarda ve dağlarda yetişen lâlenin meclis âdâbını bilmediği için taşralıya benzetildiğini görüyoruz. Bu sebeple lâleyi dağa yani geldiği yere gönderirler (Kartal 1998: 46-47). Bu hususta Hayâlî “Kaside Berây-i Sultan Süleymân Han” başlığını taşıyan kasidesinin 7. beytinde şöyle der:

“Lâle-i dil-sûhte tutmağa geldi dâmenin

Dediler bunda yaramazsın sen ey sahrâ-nişîn” (Tarlan 1992: 61)

Daha önce de belirttiğimiz gibi şâkâyık-ı nu’ mân bir tür gelincik olarak bilinen yaban lâlesidir. Lâle-i dil-sûhte bu yaban lâlesine verilen isimlerden biridir (Kartal 1998: 13). “Yüreği yanık lâle eteğini tutmaya geldi; ey kırlarda yetişen lâle sen buraya yakışmazsın dediler.”

Bal, renginden dolayı kırmızı lâleye benzetilir. Hayâlî de “Kaside berây-i Sultan Süleymân Han” başlığını taşıyan 23. kasidesinin 38. beytinde şöyle der:

“Biri gül biri beneşşe biri hûnin lâledir

Biri kand oldu birisi şehd biri engübin” (Tarlan 1992: 63)

“Biri gül, biri beneşşe biri kan renginde lâledir; biri şeker oldu, biri bal.”

Sonuç:

Lâle kültürümüzün önemli sembollerinden birisidir ve Divan şiirinde de sıklıkla kullanılmıştır. Yukarıda görülen beyitlerden anlaşılacağı üzere Hayâlî Bey de kültürümüzün bir unsuru olan lâleyi divanında çeşitli şekillerde ve ustalıkla kullanmıştır.

KAYNAKLAR

AYVERDİ, Ekrem Hakkı (2006), *18. Asırda Lâle*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul

ELÇİN, Şükrü (2000), *Kerem ile Aslı Hikayesi*, Akçağ Yayınları, Ankara

FAROQHİ, Suraiya (2002), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Orta Çağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev: Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

GENÇ, İlhan (2007) *Eski Türk Edebiyatı Tarihi-Giriş*, kendi yayını, İzmir

GENÇ, İlhan (2010) *Eski Türk Edebiyatı Tarihi-Klâsik Dönem*, kendi yayını, İzmir

İPEKTEN, Haluk (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul

KARTAL, Ahmet (1998), *Klâsik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları, Ankara

KURNAZ, Cemal (1987), *Hayâlî Bey Divânı Tahlili*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

- MACİT, Muhsin (2004), *Nedim*, Akçağ Yayınları, Ankara
- ONAY, Ahmet Talât (1993), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz: Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- ÖNAL, Sevda (2009), “Klâsik Türk Edebiyatında Lâle ve Edebî Bir Tür Örneği Olarak Lâle Şiirleri”, *Turkish Studies*, Sayı: 4/2 Kış 2009
- TARLAN, Ali Nihat (1992), *Hayalî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ – Kartal, Ahmet (2008), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul